

lémafelvetések mindenképpen érdekesek, egyúttal további elemzések tematikáját is kijelölik.

Aligha téved, aki azt jósolja, hogy András István könyvének népes, sokféle szakma képviselőit egyesítő olvasótábora lesz, és a benne megfogalmazott tételek további kutatásokat, szakmai vitákat fognak elindítani.

A könyv a 2. sorszámú tagja a *Nyelv, politika, oktatás* című sorozatnak, amelyet a Veszprémi Egyetem Alkalmazott Nyelvi és Személyi Tanszéke indított Lengyel Zsolt szerkesztésével. A könyv egyébként Péccsett – frissen megvédett – Ph. D. értekezést az alkalmazott nyelvészet témaköréből.

Garai Anna

Nádor Orsolya – Komlós Attila (szerk.)

Kiút a csapdából?

Nyelvi és nyelvhasználati jogok a Kárpát-medencében

A Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága, Budapest, 1998, 199 p.

A könyv az 1997 decemberében megrendezett Anyanyelvi Konferencia tanácskozásának anyagát tartalmazza. Mottója utalásnak tekinthető a könyv tartalmára nézve: „A magyar a legnagyobb nemzeti kisebbség Európában. Nyelvi egysége a térség még fel nem ismert értéke...” Szerkesztői előszavában Komlós Attila beszél a könyv megjelenésének apropójáról, tartalmáról és céljairól. Ezek után 17 rövidebb-hosszabb hozzászólást, cikket, illetve egy kerekasztal-beszélgetés szövegét olvashatjuk.

Tabajdi Csaba: „Nyelvi jogok határainkon belül és kívül” (9–18). A nyelvpolitika és anyanyelvhasználat nélkülözhetetlen fogalom egy kisebbség esetében, ezért először ezeket kell definiálni. Az anyanyelv megőrzésének, illetve elvesztésének esetét, lehetőségeit vizsgálja ezután, szerinte a

nyelvhasználat a döntő ebben a kérdésben. Rengeteg hazai és külföldi példával illusztrálja mindezt. Végül leszögezi, hogy a cél nem csupán az anyanyelv megtartása lenne, hanem a kétnyelvűség az anyanyelv dominanciája mellett. A Kárpát-medencében ezért a legfontosabb feladat a nyelvi jogok védelme, a többségi nyelvhez hasonló esélyek megszerzése és mindennek a törvényi szabályozása.

Bagi Gábor: „A kisebbségi jogok és a demokrácia” (19–20). Arról a hatásról beszél, amelyet a térségben végbement hatalomátalakulás eredményezett. Hiszen a saját önmeghatározásuk fázisában lévő új államokban felerősödnek a nacionalista vonalak, s ez nemzeti szembenálláshoz vezet. Vagyis az egész kérdés demokráciafüggő.

Kovács Péter: „Az anyanyelvhasználat jogi szabályozása az európai nemzeti kisebbségek esetében” (21–36). Bevezetőképp először a hivatalos nyelv/államnyelv használatának jogi szabályozottságáról szól, definiálja a hivatalos nyelv fogalmát. Majd a kisebbségi nyelvek használatának jogi szabályozottságának indokait veszi sorra. Azután a nemzeti kisebbségek anyanyelvének szabályozottságát és a belső jogi megoldásokat vizsgálja. Áttekinti a nemzeti kisebbségek anyanyelvhasználatának biztosítékait a nemzetközi jogban: sorra veszi az egyes dokumentumokat (az ENSZ Közgyűlés nyilatkozata, Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet koppenhágai dokumentuma, Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyességokmánya, Emberi Jogok Európai Egyezménye, Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartája, Nemzeti Kisebbségek Védelmének Európai Keretegyezménye). Végül levonja a konklúziót: megállapítja, hogy a nyelvhasználati intézmények biztosítása különböző formában ugyan, de szerepel a nemzetközi jogi dokumentumokban, és a kisebbségeket kitarásra szólítja fel.

Balogh András: „A nyelvi jogok nemzetközi képviseletének lehetőségei, módsze-

rei és eszközei” (37–50). Felvázolja a nyugat- és kelet-európai modell közti különbséget nyelv és nemzet összefüggése tekintetében. A nemzeti ébredés Kelet-Európában a nyelvi keveredéssel kezdődik, s a nyelvi problematika összefügg a nemzeti fejlődéssel, míg Nyugat-Európában nemzetállamokról beszélünk. A kisebbségekről való gondolkodás térségünkben 1990 után élénkült meg. A megoldást annak bizonyítása jelentheti, hogy a kisebbségi kérdés elsősorban emberi jogi kérdésekkel függ össze, nem pedig a konfliktusokkal. Nyelvi tekintetben Magyarország sajátos helyzetben van szomszédaival szemben. Nekünk most eredményeket kell felmutatni, hogy érdemes legyen a magyar nyelvet tanulni. De a mi nyelvünk homogénebb a többihez képest, s ez előny.

Nádor Orsolya: „A magyar nemzeti kisebbség nyelvi jogai a Kárpát-medencében” (51–78). A magyar nyelv a Kárpát-medence legrégebben sztenderdizált és kodifikált nyelve. De Trianon után nyelvszigetek alakultak ki, s ott kisebbségi nyelv lett a magyar. Idézi a Saint-Germain-i szerződés 8. cikkelyét, melyben a nyelvi kisebbség egyenlőségének garanciája fogalmazódik meg. Ám ez a valóságban nem működött. Ezt példák sorával igazolja. Majd folytatja a történelmi áttekintést a határon túli magyar kisebbség sorsáról, viszonyairól, jogairól a XX. század végéig. Végül bemutatja a mai helyzetet.

Lanstyák István: „A szlovák nyelvtörvény és a szlovákiai magyarok” (79–99). A szlovák állam nyelvtörvényéről beszél először. A szlovák 1992 óta államnyelv az alkotmány szerint, s azóta korlátozza a kisebbségi nyelvek használatát. Célja a kiszorítás. Majd véleményeket és érveket mutat be, melyek alapja az *Új Szó*, a *Vasárnap* és a *Szabad Újság* írásai. Más korok és más országok példája a hivatkozási alap a nyelvviszasszorító politikával szemben. Gondolatait a következő fogalmak mentén vezeti elő: otthonosság, számszerűség, természetesség, jogi érvek, nyelvi

érvek, szereotípiák és mítoszok. Külön részt szentel a véleménynyilvánítás stílusztikájának, szól a nyílt értékítéletéről, az íróniáról, a humorról, a bősztító tárgyilagos-ságról.

„Kerekasztal-beszélgetés: A média lehetőségei a nyelvi jogok képviselésében” (100–140). Az első körben minden résztvevő röviden körvonalazza saját tevékenységét. Nagy Ildikó a szlovákiai magyar rádióról beszél, Cservenka Judit a Magyar Rádió Szülőföldünk című műsoráról, Botlik József a Magyar Nemzet Magyar égtájak című rovatát mutatja be, Dupka György a kárpátaljai, míg Szépfalussy István az ausztriai helyzetet vázolja fel. A második körben a televízió kerül előtérbe. Mindenki elmondja, hogy náluk milyen adót lehet fogni (általában néhány magyar csatornát, ezenkívül 2–3 óra helyi műsoridő áll a rendelkezésükre). Majd Szépe György, a beszélgetés vezetője, összefoglalja az elhangzottakat.

Gál Sándor: „A ‚szellemi’ Magyarországi újjászervezése” (141–142). A Szlovákiában tapasztaltak alapján elmondható, hogy Magyarország és a magyar nemzet nem ugyanaz. Ezért a legfontosabb feladatnak egy szellemi Magyarország újjászervezését tartja. Szerinte a cél: az új, egységes magyar nyelv megteremtése.

Dobos László: „A kisebbségi anyanyelv védelméről” (143–144). Az utóbbi időben megnőtt a kisebbségi magyar anyanyelvhasználat iránti igény. Az egyik legnagyobb gond a határon kívüli nemzeti közösségek anyanyelvhasználata, a nyelvromlás és a nyelvvesztés. Ezért erőteljesebb érdekvédelemre van szükség.

Péntek János: „Erdélyi gondolatok a nyelvről és a politikáról” (145–147). Erdélyben a nagyvárosok román többségű városok lettek az elmúlt évtizedekben. Az iparosítás célja nyelvpolitikai cél volt. Romániában nincs nyelvtörvény, mégis van nyelvpolitika. Rövid történelmi áttekintést ad Trianontól 1990-ig. Szerinte remélni lehet, hogyha ez a közösség átélte az elmúlt idő-

szakot, túléli az elkövetkezőket is, bár tény, hogy ezen idő alatt egész falvak tűnnek el.

Bodó Barna: „A romániai közigazgatás nyelvpolitikai vonatkozásai” (148–152). A kétnyelvű táblák használatáról beszél. Ismerteti a közigazgatási törvény ide vonatkozó részeit. Elmondja, hogy mindehhez azonban nincs végrehajtási utasítás és anyagi forrás sem, tehát nem tud megvalósulni a dolog.

Samu Mihály: „Frusztráció és nemzeti-sépolitika Kelet-Közép-Európa államai-ban” (153–158). A trianoni igazságtalanságnak a kiküszöbölésére két lehetőséget lát: A helsinki záróokmány szerint a határmódosítások békés tárgyalások alapján érhetőek el. Népszavazás az út. Vagy nemzetközi követelést kellene felállítani, amely biztosítja a kisebbségek kollektív jogait. Felteszi a kérdést, hogy miért fél a többség a kisebbségtől. Beivódott a köztudatba, hogy Románia a románoké. És a kevésbé tájékozott emberek is átvették ezt. Figyelmen kívül hagyják az önrendelkezési jogot, pedig az minden közösséget megillet.

Dupka György: „Nyelvpolitikai gyakorlat Kárpátalján” (159–165). Kárpátalján létrehozták a nyelvpolitikai bizottságot. Bemutatja ennek tevékenységét, hogy mit sikerült eddig elérni: kétnyelvű feliratok, a települések eredeti történelmi nevükön szerepelnek, a nemzeti szimbólumok használata, a magyar nyelv használata a személyi okmányokon, szótárak nyomtatása, a gazdasági akadémián magyar nyelven folyik az oktatás.

Szabómihály Gizella: „A kisebbségek belső nyelvpolitikája” (166–169). A nyelv-művelésnek két változata van: az egyik a helyzettervezés (a nyelvi jogok helyzete), a másik az állapottervezés (a nyelv állapota-ra vonatkozik). Majd a szlovák-magyar szótár kiadásának sürgősségére hívja fel a figyelmet.

Muzsnay Árpád: „Kiegészítő gondolatok a romániai nyelvi-közigazgatási helyzetről” (170–171). Mintha mítoszteremtés folyna a magyar médiáknak köszönhetően,

mintha óriási fordulat zajlott volna le Romániában. A helyi önkormányzati törvény és a tanügyi törvény módosítása törvényrendelettel történt, amit a románok nem vesznek tudomásul. Vagyis csak elaltatják az embereket.

Göncz László: „Valóban követendő-e a szlovéniai minta?” (172–176). A magyar nyelv presztízse elmarad a szlovéné mögött. Eppen ezért fontos a nyelvhasználat problémáival foglalkozni. A kétnyelvű oktatás nem jelentett megoldást. Az anyaország felelőssége fontos a kisebbségi közönségen belül megvalósítandó nyelvpolitika iránt. Ezért kellene egy konferencia az anyanyelvhasználatról, ahova az adott térség országait is meghívják. Először a civil szféra szintjén kellene kezdeményezni.

Gálfalvy György: „Aktív nyelvvédelemre van szükségünk” (177–178). Jobban át kellene éreznünk, hogy veszélyben vagyunk, akkor pedig aktív nyelvvédelemre van szükség.

Papp György: „A vajdasági magyar kisebbség nyelvi jogairól” (179–183). A jugoszláviai nyelvpolitikai helyzetről kíván beszélni. Tisztázni próbálja a nyelvpolitika művelésének fogalmát. Történelmi tekintést tesz Jugoszláviára nézve egészen az utóbbi évtizedekig. Leszögezi, hogy a nyelvészek legfontosabb feladata a nyelvhasználati helyzetek védelme.

Szépfalussy István: „Kiegészítő gondolatok az Ausztriáról elmondottakhoz” (184–185). Az ausztriai főiskolai képzésről és annak kölcsönös elismeréséről szól, ami az Ausztria és Magyarország között létrejött ekvivalencia-egyezmény miatt lehetséges. Majd áttér az utónév használatának ausztriai lehetőségeire.

Befejezésképpen a zárszót olvashatjuk, Pomogáts Béla: „Az európai integráció pozitív hatása” (186–191). Minden gondot és problémát szerinte a megoldatlan trianoni helyzetre lehet visszavezetni. Túl kell jutnunk ezen a traumán. Azt a félelmét fejezi ki, hogy a schengeni határok el fogják választani Magyarországot a szomszédos

országok magyar közösségeitől. De úgy véli, az euroatlanti integrációnak azért pozitív következményei is lesznek. Beszél a közép-európai integráció lehetőségéről is. Végül szót ejt a magyar nyelvről, hogy elég jelentős helyet foglal el a világ nyelvei között, ezért nem szabad elhanyagolni, mindig szükség van nyelvvédő-nyelvújító mozgalomra, ehhez pedig szükség van a civil szféra mozgósítására is.

Összegezve: A kötet igen alapos áttekintést biztosít azok számára, akik ezekről a kérdésekről tájékozódni akarnak, és széles körben tárgyalja a nyelvpolitikával kapcsolatos problémákat, több oldalról közelítve meg a vitás pontokat.

Iker Ivett

Cs. Czachesz Erzsébet

Olvasás és pedagógia

MOZAIK Oktatási Stúdió, Szeged, 1998, 159 p.

Népszerűsítő formában megírt, egyszerűsmind tudományos igényességgel összeállított szakkönyvben ad áttekintést a szerző az olvasásról, arról a sokat vitatott képességgyűttestről, amely a tanulás és az információszerezés alapvető eszköze volt és marad a „Gutenberg-galaxis” felbomlásának korában is.

A könyvben fellelhető pedagógiai törekvés célja, hogy bemutassa azokat a kutatási eredményeket, amelyek hozzájárulnak az olvasás értelmezésének tágabb szemléletéhez. Főleg azon felhalmozódott tudásanyagból olvashatunk válogatást a kognitív pszichológia, a pszicholingvisztika és a kognitív pedagógia vizsgálati eredményeiből, amelyek orientálhatják a jelenlegi hazai olvasástanítás gyakorlatát.

A könyv nyolc fejezetre tagolódik. A bevezető fejezetben korai *olvasáskutatási irányokról* olvashatunk. Többek között James McKeen Cattell szó- és betű-felis-

merési vizsgálatairól, Emile Javel az olvasás közbeni szemmozgás megfigyeléseiről, valamint Bartlett a nyelvi anyagra való emlékezés kutatásáról. Elsősorban a pedagógia szempontjából releváns pszichológiai felismeréseket tekinti át ez a fejezet. De ugyanitt kapott helyet a beszélt és írott nyelv közötti különbségeket és a különböző írásrendszerek alapjait összefoglaló ismeretek leírása is.

A második fejezet az olvasásértéssel szoros összefüggésben lévő mechanizmusokat és annak elméleti hátterét mutatja be. Leírja az információk agyban történő tárolását, előhívását és az emlékezés módozatait. Mégpedig azt, hogy milyen formában találjuk meg (idézzük fel) az olvasott vagy a hallott szó, esetleg más nyelvi jel jelentését agyunk mentális lexikonjában.

A harmadiktól a hatodikig a négy leg részletesebben kidolgozott fejezet. Az olvasást működésében, információfeldolgozási keretben mutatja be korábban publikált kutatási eredményekre támaszkodva. Olvashatunk *kísérleti módszerekről, szövegfelismerési modellekről*, többek között Morton logogen modelljéről, Rummelhart interaktív-aktivációs modelljéről. Ugyanezen fejezetek tárgyalják az olvasásmegértés *olvasási modelltípusait* is abból a szempontból, hogy az olvasás alkalmával a mentális, belső lexikonbeli feldolgozás során mely folyamatok játszhatnak súlyozottabb szerepet. Megismerhetjük a *fenntől lefelé* modelltípust (Goodman), amikor a jelentéskonstruálás a folyamat irányítója. Ugyanakkor képet kapunk a dekódolás és a szövegfelismerés folyamatait által vezérelt *lentől felfelé* modelltípusról (Gough), valamint megismerhetjük a Rummelhart nevéhez fűződő *interaktív olvasási* modelltípust is.

Az ötödik fejezet az *olvasási módszereket* veszi górcső alá az olvasás megtanításának két alapstratégiája szempontjából: a szóképes vagy globális, illetve a kódorientált vagy szintetikus módszerek függvényében. Dicséretes, hogy a szerző nem foglal állást valamely „legjobb olvasástanítási stra-